

Seleme'nin, Halîl b. Ahmed'e ait *Kitâbü'l-'Ayn*'i tehzip ve ikmal ederek oluşturduğu hacimli lügati *Kitâbü'l-Bârî'* ile ilgili verdiği dersler münasebetiyle onun hakkında açıklama ve ikmaller yaptı. Yalnız babasından istifade ettiği için çağdaşı âlimlerle irtibatı olmadı. Ancak babasının öğrencisi ve *el-İzâh*'ın (Ebû Ali el-Fârisî) şârihi, nahiv âlimi İbn Bakıyye Ahmed b. (Ebû) Bekir el-Abdî ile Arap dili ve gramerine ilişkin bazı meselelerde ilmî tartışmalar yaptığı kaydedilir (Yâkût, II, 237). Babası gibi zühd ve takvâ sahibi bir âlim olarak yaşayan İbnü's-Sîrâfî, 385 Rebûlevvelinin (Nisan 995) son çarşamba gecesi Bağdat'ta vefat etti. Cenaze namazını Haneî müftüsü Ebû Bekir Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî kıldırdı. Şerîf er-Radî onun hakkında bir mersiye yazmıştır (*Divân*, I, 644).

Eserleri. 1. *Şerhu ebyâtî İslâhi'l-manlık*. Esved el-Gundicânî (Hasan b. Ahmed), şerh hakkında *Kaydû'l-evâbid* adıyla tenkit mahiyetinde bir eser kaleme almışsa da zamanımıza ulaşmamıştır (nşr. Yâsîn Muhammed Sewâs, Dübey-Dimaşk 1992). 2. *Şerhu ebyâtî Kitâbi Sibeveyhi*. Babasına ait şerhin gözden geçirilmiş şekli olmalıdır (nşr. Muhammed Ali Reyîh el-Hâşimî, I-II, Kahire 1394/1974; nşr. Muhammed Ali Sultânî, I-II, Dimaşk 1396/1976). Esved el-Gundicânî'nin bu şerh üzerine yazdığı *Fürhatü'l-edib* adlı eleştiri yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Ali Sultânî, Dimaşk 1981). 3. *Şerhu ebyâtî Kitâbi'l-El-fâz*. İbnü's-Sikkî't'in eş anlamlı kelimelere dair eserinde geçen şahid beyitlerin şerhidir (Sezgin, VIII, 133). 4. *Şerhu ebyâtî'l-Mecâz*. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *Mecâzü'l-Kur'ân*'ında yer alan şahid beyitlerin şerhidir (a.g.e., IX, 66). 5. *Şerhu ebyâtî Me'ânî'z-Zeccâc*. 6. *Şerhu ebyâtî'l-Garîbî'l-muşannef*. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın eserindeki şevâhidin şerhidir. 7. *Şerhu'l-Faşîh*. Sa'leb'in lügata dair *Kitâbü'l-Faşîh*'inin şerhidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf b. Hasan es-Sîrâfî, *Şerhu ebyâtî Sibeveyhi* (nşr. M. Ali Sultânî), Dimaşk 1396/1976, neşredenin girişi, s. 11-24; a.mlf., *Şerhu ebyâtî İslâhi'l-manlık* (nşr. Yâsîn Muhammed es-Sewâs), Dimaşk 1992, neşredenin girişi, s. 9-25; Şerîf er-Radî, *Divân*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), I, 644; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 187; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, II, 237; XX, 60; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-rüvât*, I, 313; İbn Halikân, *Vefeyât*, VI, 70; VII, 73; Safedî, *el-Vâfi*, I, 101; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 355; *Keşfü'z-zunûn*, I, 108; *Hediyetü'l-'arifîn*, II, 549; Sezgin, *GAS*, VIII, 133; IX, 66; M. Sâlih et-Tikrîttî, "İbnü's-Sîrâfî ve *Kitâbü İslâhi'l-manlık* li'bni's-Sikkî't", *MMİlr.*, XXXV/3 (1984), s. 238-256.

ZÜLFİŞKAR TÜCCAR

es-SÎRE ve AHBÂRÜ'l-EİMME

(السيرة وأخبار الأئمة)

Ebû Zekerıyyâ el-Vercelânî'nin
(ö. 471/1078)

İbâziyye âlimleri
ve ileri gelenleriyle ilgili
biyografi kitabı

(bk. VERCELÂNÎ, Ebû Zekerıyyâ).

SİREM

(bk. SREM).

SİRET

(bk. SİYER ve MEGÂZÎ).

SİRETÜ ANTERE

(bk. ANTERE KISSASI).

SİRETÜ BENÎ HİLÂL

(سيرة بني هلال)

Benî Hilâl adı verilen
kabileler topluluğunun
Arap yarımadasından
Kuzey Afrika'ya ve Mağrib'e
hicretlerini ve mücadelelerini
anlatan göç destanı.

Benî Hilâl, Yemen'den göç ederek Arap yarımadasının Necid bölgesine yerleşmiş, kabilenin ünlü kadınlarından olup hikâye seyri içinde toplumsal barışın önemli öncüsü kabul edilen Câziye, burada baş gösteren kuraklık ve açlık sebebiyle kardeşi Emîr Hasan b. Sirhân'a bir elçi göndererek durumun çok vahim olduğunu bildirmiş, o da daha büyük tehlikelerle karşılaşmamak için öncü bir gruptan sonra Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya göç etmeye karar vermiştir. Mısır'da 444 (1052) yılında baş gösteren ve birkaç yıl süren kıtlıkla Halife Müstansır-Billâh zamanında ekonomik sıkıntıdan doğan siyasî kriz Benî Hilâl'in Afrika'ya göç ettiği döneme rastlar (Benî Hilâl'in tarihçesi için bk. HİLÂL). Ortak nisbeleri Hilâl b. Âmir'e dayanan Benî Hilâl pek çok aşiret ve kabileyi içine almaktadır. Bu kabilelerin göçü, ister Fâtımîler'in Zirîler Devleti'ni cezalandırmak için aldığı bir siyasî karardan sonra olsun, ister doğal bir göç olsun Kuzey Afrika'yı derin bir şekilde etkilemiştir.

Benî Hilâl kabileler topluluğunun Arap yarımadasından çıkıp Afrika'ya yayılması,

Arap asıllı toplumların ve Arap kültürünün etkisinde kalan bölgelerde destanlaşarak asırlarca anlatılmış, sözlü Arap halk edebiyatının en önemli destanlarından biri olan Sîretü Benî Hilâl ülkelere göre farklılıklar arz ederek Suriye, Filistin, Ürdün, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya, Sudan, Çad, Nijer ve Nijerya'da dilden dile dolaşmış, birçok yerde hâlâ canlılığını koruyarak insanlık tarihinin başlıca kültür mirasları arasında yer almıştır. Kuzey Afrika'nın Araplaşmasında önemli etkileri bulunan destanın Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde 189 ayrı yazması bulunmaktadır.

Destanın muhtevası kısaca şöyledir: Benî Hilâl'in Yemen, Necid ve Kuzey Afrika'daki durumları, savaşları ve olayları nesiller halinde anlatılır. Atalar ve babalar nesli Hilâl b. Âmir ile başlayıp Sirhân, Rızk ve Gânim'le son bulur. Kahramanlar nesli Hasan (b. Sirhân), Ebû Zeyd (b. Rızk) ve Diyâb (b. Gânim) ile temsil edilir. Bunlardan sonra oğullar / yetimler nesliyle destan son bulur. Kahramanların babaları Benî Hilâl'in kolları olan Esbec, Riyâh ve Zuğbe'ye mensup emîrlerdir. Destanın en büyük kahramanı Ebû Zeyd el-Hilâlî'nin doğumundan önce atalar ve babalar neslinde Zîr Sâlim'in hikâyesi, Câbir ve Cübeyr'in kissası, Ebû Zeyd'in annesi Hadrâ'nın hikâyesi bir giriş mahiyetinde anlatılır. Benî Hilâl'in emîri Rızk'ın on birinci eşi olan Mekke şerifinin kızı Hadrâ'dan ilk ve tek oğlu dünyaya gelir. Ancak anne hamile iken, bir su başında çevresindeki türlü renk ve cinsten pek çok kuşu yenen siyah bir kuş göreyerek Allah'tan siyah da olsa böyle yiğit bir erkek çocuk dilemesi üzerine bebeği siyah doğar. Başta amca Emîr Sirhân olmak üzere kabile ileri gelenlerinin böyle kuzgunî siyah bir çocuğun köle sınıfına mensup olabileceği, Emîr Rızk'a ve Benî Hilâl'e mensubiyetinin yüz karası olacağı iddiaları üzerine Emîr Rızk toplumdan kaçıp inzivaya çekilir. Çok sevdiği eşi Hadrâ ile çocuğu Mekke'ye babasının yanına gönderir. Yol-da Benî Hilâl'in hasmı Benî Zahlân mevkiine ulaşınca Hadrâ, kabile kumandanı Emîr Fâйд'e yalvararak Mekke'ye vardığı takdirde babasının kendilerini öldüreceğini, bu sebeple burada kalmasına izin vermesini ister. İsteği kabul edilir ve Benî Zahlân reisi Fazl b. Beysân ona ve çocuğuna bakar. Burada Berekat adı verilen çocuk kısa zamanda büyüyüp gelişir ve Benî Hilâl düşmanlığı psikolojisiyle yetiştirilir. Tutulan özel hocalardan yedi dil, pek çok dinî meseleyi ve müsbet ilimleri öğrenir; av, atıcılık, binicilikte ve savaş taktiklerinde büyük maharetler kazanır. Neticede Benî

Zahlân'ın hâmisî ve şövalyesi olur. Benî Hilâl diyarında kuraklık ve kıtlık baş gösterince başlarında Emir Sirhân bulunmak üzere bir kısım Hilâlîler Benî Zahlân diyarına saldırır. Bazıları da Emir Rızk ile kendi diyarlarında kalırlar. Ebû Zeyd Berekât baskın yapanları yener, bir kısmını kılıçtan geçirir. Amcası Emir Sirhân'ı mübâreze de yenip esir alır. Onlara yardıma gelen babası Emir Rızk'ı da yener ve esir alır. Onu ettiği yemin gereği intikamını alması için perişan bir vaziyette annesi Hadrâ'nın yanına götürür. Annesi oğlundan babasını affetmesini rica eder. Ebû Zeyd, Emir Rızk'ı Benî Zahlân reisine götürür, o da kendisini affeder ve başta babası Emir Rızk olmak üzere herkes Ebû Zeyd'in nesebini tanıır. Böylece iki hasım kabile bu kahraman sayesinde birleşerek Kuzey Afrika topraklarına göç etmeye karar verirler. Tunus'a doğru ilerleyen topluluğa öncülük görevini Ebû Zeyd üstlenir. Kendisine Yahyâ, Mer'î ve Yûnus adlı üç genç yardım eder. Benî Hilâl'in en ünlü kadınlarından olan Câziye eşini ve çocuklarını bırakarak göç eden gruba katılır, birliği sağlamaya ve cesaret vermeye çalışır. Kafile Saîdû Mısır'a varınca güçlü şövalye Mâzî b. Mukarrib, geçme müsaadesi karşılığında Câziye ile evlenmek ve Diyâb b. Gânim'in atını almak ister, kafile de bunu kabul etmek zorunda kalır. Câziye zıfâf gecesi Şehrâzâd gibi anlattığı hikâyelerle emîri uyutur, kaçarak kafileye yetişir, at da onu sırtından atarak sahibine döner. Bu sırada Ebû Zeyd ve yardımcısı olan gençler Tunus'a giden yolun durumunu, kaleleri ve muhtemel düşmanları olacak Tunus'un sahibi Halîfe ez-Zenâtî'nin gücünü keşfetmiştir. Yapılan savaşta Hilâlî toplulukları fazla kayıp verince Ebû Zeyd kokular ve hediyelik eşya satan bir bedevî kadın kılığında muhkem kaleye girer ve Benî Hilâl'in muzaffer olmasına imkân hazırlar. Bu zaferde öncü gençlerden birine âşık olması sebebiyle Benî Hilâl'e yardım eden Halîfe ez-Zenâtî'nin kızı Su'dâ'nın da payı olmuştur.

Hilâlî toplulukları Ebû Zeyd, Diyâb b. Gânim ve Hasan b. Sirhân adındaki destan kahramanlarının yönetiminde topraklarını işgale yeltenen çeşitli ırktan milletlerle savaştıkları gibi çeşitli dinlere ve din mensuplarına karşı da mücadele vermiş, bunların hepsi İslâm'ın zaferiyle sonuçlanmış. Ancak Hilâlî toplulukları Halîfe ez-Zenâtî ile savaşa yönelince anılan dinî topluluklar eski güçlerine dönmüştür. Benî Hilâl'in reisi Sultan Hasan b. Sirhân'ı suikastla öldüren Diyâb b. Gânim cezadan kurtulmak için Habeşistan ve Sudan'a kaçır. Ebû

Zeyd, toplulukların birliğini sağlamak amacıyla güçlü emir ve şövalye olan Diyâb'ı affederek geri gelmesini temin eder. Ebû Zeyd'i ortadan kaldırarak yerine geçmeyi planlayan Diyâb bir av partisinde onu öldürür. Ebû Zeyd'in intikamını almak için Benî Hilâl'den kendisine karşı gelenlerin de çoğunu ortadan kaldırır. Câziye, Diyâb'ın babalarını öldürdüğü çocukları (oğullar / yetimler nesli) çöllere ve tenha yerlere kaçırarak canlarını kurtarmalarını başarır, onları büyütüp yetiştirdikten sonra Benî Hilâl'e dönmelerini, Diyâb'ı öldürerek babalarının intikamını almalarını sağlar. Ancak bu yetim çocuklar da çöllere dağılmış, yitip gitmiştir. Destanın yok oluşla son bulması muhteva ve kurgulama açısından başarısız görülmüştür.

Benî Hilâl destanı uzun yıllar tarihçiler ve edipler tarafından ihmal edilmiş ancak İbn Haldûn *el-İber*'inde (VI, 11-57) ve *Mukaddime*'sinde (I, 472) Benî Hilâl hakkında bazı metinleri bir araya getirmiştir. Fransa'nın Mısır'a girişinden sonra ilim adamları Benî Hilâl'le ilgilenmeye başlamış, İngiliz şarkiyatçısı Edward W. Lane, *Ahlâku ve 'âdâtü'l-Mısrıyyîn el-mu'âşırîn* (*The Manners and Customs of the Modern Egyptians*, London 1836) adlı eserinde Benî Hilâl hakkında önemli bilgiler vermiştir. Fransız René Basset 1885'te İbn Haldûn'dan yararlanarak konuyla ilgili bir fasıl yazmış, 1895'te Alman Wilhelm Ahlwardt, hazırladığı Berlin Kraliyet Kütüphanesi katalogunun (*Verzeichnis der arabischen Handschriften*, Berlin 1887-1899) on dokuzuncu bölümünde Benî Hilâl şiretiyle ilgili 174 yazmayı içerikleriyle birlikte tanıtmış ve bu suretle sonraki araştırmacılara öncülük etmiştir. 1898'de Alman Richard Hartmann, "Sîretü Benî Hilâl" başlıklı araştırmasında Ahlwardt'tan ve İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil*'inden yararlanarak Benî Hilâl destanındaki vak'aların tarihî gerçekliğini, özellikle iki önemli halkası olan "Ri'yâdet" (öncülük) ve "Tağrîbe" (Kuzeybatı Afrika'ya göç) kısımlarını açıklamıştır. Fransız Alfred Octave Bel, "La Djazya (el-Câziye) Chanson arabe" adlı bir dizi makalesinde destanın söz el Mağrib metniyle Benî Şecrân lehçesini karşılaştırmış, İngiliz Wilfrid Scawen Blunt, destanın kahramanı Ebû Zeyd'in eşi Âliye ile tanışma bölümünün İngilizce'ye nazmen tercüme etmiştir. Araştırmacılar, Sîretü Benî Hilâl'in destan yönüyle ilgilenmeyip Arap halk hikâyesi oluşu üzerinde durmuş, I ve II. Dünya savaşları arasında çeşitli milletlerin destanlarını toplayan Batılı araştırmacılar Benî Hilâl öyküsünü Arap halkını temsil eden bir destan olarak kabul

etmiştir. Sîretü Benî Hilâl aslında, Yunanlılar'ın *İlyada* ve *Odessa'sı* gibi kendiliğinden doğan ve Arap halkının kahramanlıklarını hikâye eden bir destandır. Arap körfezinden Atlas Okyanusu'na kadar uzanan farklı lehçelerde önemini koruyan destan Fâtîmîler'in sonundan beri günümüze kadar anlatılagelmiş, sîretü Seyf b. Zîyezen, Zîr Sâlim, Antere b. Şeddâd gibi destanlar arasında en uzun ömürlüsü olmuştur. Sîretü Benî Hilâl'in Arap halkı arasında büyük ilgi görmesi Benî Hilâl'in bedevî tabiatlı olarak yaşaması, sîrette geçen olayların Arap dünyasının büyük bir bölümünü ilgilendirmesi, güneyden kuzeye, Mısır'a, buradan Afrika'nın batısına kadar uzanması, olayların münferit kahramanlık değil kabilesiyle iç içe hareket eden birçok kahraman etrafında şekillendiği toplumsal kahramanlık olarak görülmesi gibi sebeplere dayanır. Benî Hilâl destanında Ortaçağ'dan itibaren yaygınlık kazanan diğer milletlerin destanlarından farklı olarak erkek-kadın arasında evlilik dışında bir aşktan bahsedilmez. Destanda aşk ahlâkî değerlerin önemsendiği erkeğin eşine olan aşkıdır. Câziye'nin kocasına olan saf aşkı Leylâ'nın aşkıdan bile üstün tutulur.

Modern zamanlarda Sîretü Benî Hilâl'e dair çok sayıda çalışma ve yayın gerçekleştirilmiş olup bazıları şunlardır: Alfred Octave Bel, "La Djazya, chanson arabe" (*JA*, IX/19 [Paris 1902], s. 289-347; IX/20 [1902], s. 169-236; X/1 [1903], s. 311-316); Abdülhamîd Yûnus, *el-Hilâliyye fi't-târîh ve'l-edebi's-ş-a'bî* (Kahire 1956); Hasan Cevher v.dğr., *Sîretü Benî Hilâl, Ebû Zeyd el-Hilâlî* (Kahire 1957); Abdurrahman Ka'kâ', *Min Ekâşîşî Benî Hilâl* (Tunus 1968, 1985); *Tağribetü Benî Hilâl* (Beyrut 1394/1974); Şevkî Abdülhakîm, *Sîretü Benî Hilâl* (Beyrut 1983); Elison Leyrîk, *Rivâyât min tağribeti Benî Hilâl* (Riyad 1404/1984); Seyyid Hanefî Avad, *Benû Hilâl* (Kahire 1985); Seyfeddin Duğfûs, *es-Sîretü'l-Hilâliyye* (Tunus 1987); Abdurrahman el-Abnûdî, *Sîretü Benî Hilâl* (Kahire 1988); H. T. Norris, "The Rediscovery of the Ancient Sagas of the Banû Hilâl" (*BSOAS*, LI/3 [1988], s. 462-481).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 12-57; a.mlf., *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 472; Cl. Huart, *Litterature arabe*, Paris 1902, s. 398-401; *Tağribetü Benî Hilâl*, Beyrut 1397/1977; İbrâhim İshâk İbrâhim, *Hecerâtü'l-Hilâliyyîn*, Riyad 1996; Râdî Dîlfus, "el-'Avâmilü'l-iktisâdiyye li-hicreti Benî Hilâl ve Benî Süleym min Mısr ilâ İfrîkya", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, XX, Bağdad 1401/1981, s. 13-45; H. Palva, "The Cultural Context of Arabic Epics and North Arabian Bedouin Poetry", *Orientalia Suecana*, XXXVIII-XXXIX, Uppsala

la 1989-90, s. 112-119; Abdülhamid Yûnus, "Sîretü Benî Hilâl", *Tİ*, I, 307-319; Rıdvân Mübârek, "Benî Hilâl", *Ma'îmetü'l-Mağrib*, Rabat 1413/1992, V, 1581-1583; "el-Câziyetü'l-Hilâliyye", *Dâ'iretü'l-ma'ârifü't-Tûnisîyye*, Kartâc 1992, III, 17-21.

HÜSEYİN YAZICI

SİRETÜ'L-EMİRE ZÂTÜLHİMME

(سيرة الأميرة ذات الهممة)

Arap halk hikâyesi.

Büyük bir ihtimale Câhiliye, İslâm, Emevî ve Abbâsî dönemine ait haberlerin bir araya getirilmesiyle derlenen Zâtülhimme destanı anlatıcı tarafından Emevî-Abbâsî dönemi İslâm devletinin genel durumunu ortaya koyan bir hikâye haline sokulmuştur. Hikâyenin, arzusu üzerine Halife Vâsîk-Billâh'a (842-847) defalarca anlatıldığı bildirildiğine göre tam olarak Halife Mu'tasım-Billâh döneminden (833-842) sonra rivayet edilmeye başlandığı söylenebilir. Çünkü sîrette geçen olaylar, Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân döneminde başlayıp Mu'tasım-Billâh'ın hilâfetine bitişyle sona erer. Sîretin dil özellikleri hikâyenin Bizans'a sınır olan bölgede (Sugûr: Kuzey Suriye, Tarsus, Adana, Maraş, Malatya ...) kaleme alındığını göstermektedir. Hikâye-deki tarihî şahsiyetlerden aslı anlaşılamayan ve bir halk kahramanının özelliklerini taşıyan Zâtülhimme ile Ukbe dışındakilerin tamamı tarihî kişiliklerdir.

Bütünüyle tarihî olaylara dayanan sîrette halifelüğün Abbâsîler'e geçişi, Bermekîler'in çöküşü, Emîn ve Me'mûn arasındaki anlaşmazlık ayrıntılarıyla anlatılmakta ve dönemin ayaklanmalarına ışık tutulmaktadır. Râvinin geniş hayali sîreti ilgi çekici şöyle bir hikâye haline getirmiştir: Halife Abdülmelik b. Mervân döneminde (685-705) Bizans'ın sınır bölgelerinde yaşayan Benî Kilâb kabilesinin reisi Hâris el-Kilâbî ve Benî Süleym kabilesinin lideri Mervân b. Heysem'in ünü yayılır. Hâris'in ölümü üzerine hamile olan karısı, kocasının düşmanlarından korkarak gece vakti hizmetçisi ile yola çıkar. Ancak hizmetçi yolda kendisine kötülük yapmak isteyince kavga tutuşurlar. Kavga esnasında kadın doğum yapar ve ardından ölür. Bu arada seyahate çıkan Prens Dârem yolda hem kadının cesedine hem çocuğa rastlar. Prens çocuğa sahip çıkar ve ona Cündübe (Cindebe) adını koyar. Cündübe zamanla büyür, Dârem kendisi için ileride bir tehlike oluşturacağı düşüncesiyle ona öyküsünü anlatır. Aslını öğrenen Cündübe Benî Kilâb kabilesine döner. Fakat bir süre sonra ölür

ve yerine kardeşi Utâf (Itâf) geçer. Cündübe'nin ölümünden kısa bir zaman sonra karısı doğum yapar ve çocuğu Sahsâh adı konulur. Utâf'ın da Leylâ adında bir kızı olur. Sahsâh büyüyünce amcasının kızını ister. Sahsâh'ı sevmeyen Utâf bu evliliğe çeşitli engeller koyarsa da o bunların üstesinden gelerek Leylâ ile evlenir, birine Zâlim, diğerine Mazlûm adı verilen iki çocuğu olur. Daha sonra Zâlim'in Hâris adlı bir oğlu, Mazlûm'un ise Fâtıma adlı bir kızı olur. Mazlûm kardeşinin kötülük yapmasından korkarak Fâtıma'yı bir bakıcının yanında saklar. Kısa zamanda büyüyen Fâtıma'da destanlarda olduğu gibi kahramanlık belirtileri görülür, bunun için de kendisine Zâtülhimme (gayretli, yiğit) adı verilir. Ardından kendi kabilesinden çıkarılması sebep olan amcası Zâlim'den intikam almak ister. Amcasının oğlu Hâris onu istemeye gelince isteğini reddeder. Ancak Hâris kabilesinin ileri gelenlerini devreye sokarak onunla evlenmeyi başlar ve Abdülvehhâb adlı bir oğlu olur. Zâtülhimme onlardan hoşlanmadığı için oradan ayrılıp İslâm ordusunun başına geçer, Araplar'la Bizanslılar arasında şiddetli savaşların olduğu sınır bölgesine gider ve hayatında yeni bir dönem başlar. Bu sırada halifelik Emevîler'den Abbâsîler'e geçer. Halife Mansûr, Benî Kilâb'a bir elçi göndererek kendisine tâbi olmalarını ister, ancak Benî Kilâb bunu kabul etmez. Zâtülhimme, Abbâsîler'le Benî Kilâb'ın arasını bularak savaşmalarına engel olur; amcası Zâlim ve oğlu Abdülvehhâb, Arap-Bizans savaşlarında öldürüldükten sonra ordusunun birliğini de sağlar. Ancak askerlerin arasını açan ve bütün fitnelerin başı konumunda bulunan Ukbe es-Süleymî adlı bir kadı müslüman görünmesine rağmen gizlice irtidat edip hristiyanların lehine çalışır ve casusluk yapar, İslâm'a ihanet edip Bizans'ın en büyük yardımcısı haline gelir. Benî Kilâb'ı küçük düşürmek için elinden gelen gayreti sarfeder. Benî Süleym kabilesine mensup olan Ukbe halifeleri kendi güvenirliliği konusunda inandırır. Bu arada Muhammed adlı bir kahramanın kendilerine katılmasıyla Benî Kilâb daha kuvvetli hale gelir.

Olaylarının mekânı Hicaz'dan Suriye'ye, Ön Asya'dan Konstantinopol'e ve Malatya'ya kadar uzanan Zâtülhimme öyküsü iki dönemden meydana gelir. Birincisi, Zâtülhimme'nin dedesi Sahsâh el-Kilâbî'nin kahramanlıklarının anlatıldığı Suriye Emevî devridir. İkincisi Zâtülhimme ve oğlu Abdülvehhâb'ın kahramanlıklarıyla doludur. Diğer taraftan Hârûnürreşid iktidara ge-

lince Vezir Fazl b. Rebî' ve Ukbe es-Süleymî, Benî Kilâb'ı baskı altına alabilmek için her yolu denerler. Bu arada Benî Kilâb'ın tarafında yer alan Battal (Gazi), Bizans imparatorunun Nûrâ adlı kızını esir alır, daha sonra da ona âşık olur. Ancak Ukbe kızı Hârûnürreşid'e göstererek Battal ile aralarını açmayı başarır. Nihayet Abdülvehhâb ile halifenin, daha sonra da Abdülvehhâb'la Battal'ın arası açılır. Zâtülhimme oğluna karşı Battal'ı tutar. Süleym emiriyle Abbâsî Halifesi Mehdî-Billâh, Ukbe'nin fitne başı olduğuna dair Zâtülhimme'nin, Battal ve Abdülvehhâb'ın getirdikleri delilleri kabul etmez ve Ukbe'yi desteklemeye devam eder.

Hârûnürreşid'in ölümünden sonra taht önce Emîn'e, ardından Me'mûn'a kalır, ancak ikisi arasında sorunlar çıkar. Emîn hilâfetin kendisinden sonra kardeşine değil kendi oğluna kalmasını ister. Benî Kilâb ailesi ve dolayısıyla Zâtülhimme bu anlaşmazlık karşısında tarafsız kalıp barışçı bir politika izlemek ister. Ancak Abdülvehhâb'ın oğlu Zâlim, Me'mûn'un taraftarlarına katılınca buna çok üzülür. Emîn'e karşı meydana gelen ayaklanma onun katliyle son bulur, böylece Battal tarafından desteklenen Me'mûn hilâfete geçer. Belli bir süre sonra Zâtülhimme'nin bir isyancıya karşı Bizans'la iş birliğine gitmesi halifenin bu aileye sırt çevirmesine sebep olur. Bu olayın ardından Halife Benî Kilâb'ı bir tehlike olarak görmeye başlar. Ukbe bu fırsatı değerlendirmek isterse de halife onun daha büyük bir tehlike teşkil ettiği sonucuna varır ve Benî Kilâb'ı tehlikeli görmekten vazgeçer.

Mu'tasım-Billâh döneminde müslümanların durumu düzelmeye devam eder. Battal'ın talebi üzerine daha önce esir alınan İmparator Michael serbest bırakılır. Bu sırada Malatya'da Kilâb ile Süleym kabileleri arasında da uzlaşma sağlanır. Ancak kısa bir süre sonra Benî Süleym'in emiri Amr, Mu'tasım-Billâh'ı Süleym ve Ukbe'nin tarafına çeker ve Bizans bölgesini işgal etmek için Malatya'ya gelir, Zâtülhimme ile Abdülvehhâb ve Benî Kilâb emirlerini, kısa bir süre sonra da Battal'ı tutuklar, Battal'ın daha önce uzun arayışlar neticesinde yakaladığı Ukbe'yi serbest bırakır. Benî Kilâb'ın Bağdat yolu üzerinde tutuklu esirleri kurtarma teşebbüsü Mu'tasım-Billâh ve Amr'ın güçlerinin birleşmesi sonucu neticesiz kalır. Bütün bu olayları bir dizi kahramanlık izler.

Hikâyenin son bölümünde üç önemli olay anlatılır. Önce Ukbe'nin İspanya'dan